
50 år siden sex mellom menn ble avkriminalisert

LEDER

KIRSTI MALTERUD

kirsti.malterud@gmail.com

Kirsti Malterud er spesialist i allmennmedisin og professor emerita ved Institutt for global helse og samfunnsmedisin ved Universitetet i Bergen. Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

Levekårene for skeive i Norge er bedre enn i 1972, men vi er ikke i mål.

Skeivt kulturår 2022 markerer at det er 50 år siden straffelovens forbud mot seksuelle handlinger mellom menn (§ 213) ble opphevet. Statsministeren har gitt en unnskyldning til dem som ble kriminalisert av norske myndigheter. Lovendringen den gang og statsministerens unnskyldning i dag er henholdsvis en strukturell og en kulturell markering av hvordan levekårene for skeive i Norge har endret seg i positiv retning. I andre deler av verden ser vi hvordan konservative krefter forbyr og forfølger skeive.

Skeiv er et forholdsvis nytt ord i norsk dagligtale (engelsk: *queer*). Begrepet samler forskjellige grupper av minoriteter og mangfold innen kjønn og seksualitet: lesbiske, homofile og bifile (seksuell orientering), binære og ikke-binære transpersoner med kjønnsinkongruens (kjønnsidentitet) samt interkjønn (variasjoner i kroppslig kjønnsutvikling), ofte forkortet som LHBTI (1).

Levekår er økonomiske, sosiale og personlige forhold som bestemmer hvordan mennesker lever sine liv. Lovverk, tjenester, forvaltning og politikk er eksempler på strukturelle levekår. Kjønnsnøytral ekteskapslov (2008) og lov om endring av juridisk kjønn (2016) viser at minoritetsgruppene nå har fått adgang til levekårsbetingelser som majoritetssamfunnet kunne ta for gitt. En kommentar i Lovdata oppsummerer de juridiske milepelene og påpeker

følgende (2): «Men selv om noe er likestilt i lov, betyr det ikke at det er likestilt i praksis. Samfunnet og lovverket har fremdeles et heteronormativt utgangspunkt.»

«Å navigere mellom slike tattforgittheter skaper et merarbeid til hverdags, selv for skeive som er åpne i møte med andre»

Hva betyr dette? *Heteronormativitet* er en betegnelse på kulturelle og sosiale praksiser der man tar for gitt at alle mennesker tiltrekkes av mennesker av motsatt kjønn, slik at homo- og biseksualitet blir usynlig og annenrangs. Tilsvarende snakker vi om *cisnormativitet*, der kjønnsinkongruens blir usynlig og annenrangs. Dette handler ikke om bevisst forskjellsbehandling på individnivå, men om majoritetssamfunnets normalitetsforståelse som tar for gitt det som gjelder for de fleste. «Selvlysende eller usynlig» er et velkjent dilemma som skeive mennesker ofte opplever (3). Til hverdags bidrar slike tattforgittheter til at minoritetsgruppene behov forblir usynlige eller neglisjerte. Sier man fra, blir man selvlysende eller kritisert for å snakke med utestemme. Å navigere mellom slike tattforgittheter skaper et merarbeid til hverdags, selv for skeive som er åpne i møte med andre og har det bra med seg selv.

I Norge har Bufdir de siste 10–15 årene vært pådriver for en rekke levekårsundersøkelser blant LHBTI-personer i Norge (1). Den siste rapporten ble presentert i fjor (4) og viste to tilsynelatende motstridende funn: Blant flertallet i alle grupper av skeive i Norge er levekår og helse sammenliknbart med forholdene i majoritetsbefolkningen. Men ser vi nærmere på undergruppene, er det en betydelig andel av personer med transkjønn og kjønnsinkongruens som rapporterer om dårlig psykisk helse og manglende tilbud av relevante helsetjenester. Også bifile kvinner og menn har atskillig dårligere helse og livskvalitet enn heterofile kvinner og menn. Blant lesbiske kvinner og homofile menn er tilstanden vesentlig bedre, men også her finner vi undergrupper med høyere andel psykiske helseplager.

Lovverket gir LHBTI-personer i Norge vern mot diskriminering og forskjellsbehandling. Likevel opplever fortsatt transpersoner i Norge negative holdninger og overgrep knyttet til kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk. Blant andre grupper av skeive i Norge er det trolig mer subtile holdninger knyttet til heteronormativitet og cisnormativitet som utgjør den største belastningen. Slike tattforgittheter kan bidra til opplevelse av utenforskap og minoritetsstress, som igjen kan føre til helseproblemer.

Åpenhet er en viktig forutsetning og indikator for levekår. Å kunne stå frem som den man er, uten å skjule seg, er en forutsetning for god helse. En vesentlig andel av lesbiske kvinner og homofile menn rapporterer at fastlegen kjenner deres seksuelle orientering. Her er vi kommet langt de siste 50 årene i Norge (4). Men bifile kvinner og menn forteller i liten grad om sin seksuelle orientering til andre, heller ikke til fastlegen. Og fortsatt finnes det miljøer der ungdom kan regne med betydelig motstand fra sitt nærmiljø hvis de står åpent frem som LHBTI-personer.

«Pride er noe annet og noe mer enn en medlemsmarkering. Det handler om å vise solidaritet med mennesker som lever et annet liv enn det man selv gjør»

Pride er noe annet og noe mer enn en medlemsmarkering. Det handler om å vise solidaritet med mennesker som lever et annet liv enn det man selv gjør. Deltakelse kan være et synlig oppgjør med tattforgritthetene som tynger minoritetene. Helsetjenesten har et ekstra ansvar for å se og møte utsatte grupper med omsorgsfull og faglig forsvarlig behandling. Åpenhet om kjønn og seksualitet er bare mulig når man kjenner seg trygg. Dette krever at pasienten har tillit til legen. Tillit er noe vi som leger er nødt til å gjøre oss fortjent til. I et samfunn som vil regne seg som likestilt, må majoritetssamfunnet anstrenge seg litt ekstra for at minoritetsgruppene skal bli hørt.

REFERENCES

1. Bufdir. Seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og kjønnskarakteristika. <https://bufdir.no/lhbt/> Lest 13.5.2022.
2. Lovdata. Rett og seksuell orientering – et tilbakeblikk. https://lovdata.no/artikkel/rett_og_seksuell_orientering__et_tilbakeblikk/2408 Lest 13.5.2022.
3. Ohnstad A. Den rosa panteren eller en i den grå masse. Forståelse av lesbiske i terapi. Tidsskr Nor Psykol Foren 1992; 4: 313–21.
4. Anderssen N, Eggebø H, Stubberud E et al. Seksuell orientering, kjønnsmangfold og levekår. Resultater fra spørreundersøkelsen 2020. Bergen: Universitetet i Bergen, 2021. https://www.bufdir.no/globalassets/global/nbbf/kjonn_identitet/seksuell_orientering_kjonnsmangfold_og_levekar_resultater_fra_sporreundersokelsen_2020.pdf Lest 13.5.2022.

Publisert: 13. juni 2022. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.22.0344
Opphavsrett: © Tidsskriftet 2026 Lastet ned fra tidsskriftet.no 29. mars 2026.